

**İZMİR İLİ ÖDEMİŞ
İLÇESİ TELLİ
(GILBIDANLI)
İŞLEMELERİNDEN
ÖRNEKLER**

Yrd. Doç. Dr.
Esin TUNCA Y

Selçuk Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
Öğretim Üyesi.

İzmir İli Ödemiş İlçesinin yazılı belgelere dayanan tarihi M.Ö. V-III bin yılından başlar. Bu tarihten itibaren çeşitli toplumların yerleştiği farklı kültürlerin geliştiği bir yerleşme olmuştur.

1071 yılında Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Anadolu'ya ele geçirmesi ile Ödemiş yöresi de Türklerin eline geçmiştir. 1426 yılından sonra da bu yöre Osmanlı toprakları içinde kalmıştır.

1922 yılında Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması 1923'de Cumhuriyetin ilanı ile Ödemiş Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ilçesi olmuştur. Yıllarca önemli bir kültür merkezi olan Ödemiş, el sanatlarında da çok ilerlemiştir. (1)

Büyük bir kültürel mirasa ve doğal zenginliklere sahip olan Ödemiş yöresinde; Ödemiş ipeği, ipekçiliği ve dokumaları, Türk el sanatları içerisinde eskilere dayanan zengin bir birikimin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yöre halkının, günlük yaşamında iç çamaşırından, mendiline, çarşafına ve çeşitli örtülere kadar her alanda kullandığı dokumalardır.

Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi Ödemiş Yöresi kadını da çevrenin iklim özelliklerine göre elde ettiği liflerin cinsine

uygun kumaşını dokumuş, çevresinde gördüğü doğal güzellikleri duygularıyla özleştirip ürettiği işlemlere taşımıştır.

Telli işlemler, ayna örtüsü, peşkir, uçkur, yatak çarşafına uygulanmıştır. Bu işlemlerin herbirinden ikişer örnek tesbit edilerek incelenmiştir.

Özenle işlenen bezemelerin önemli bir kısmı yörede Telli (GILBIDANLI) olarak adlandırılan işlemlerdir. Bunların bir kısmı sandıklarda saklanmakta nineden toruna çeyiz olarak verilmektedir. Özel günlerde (çeyiz serme, sünnet düğünü) serilmekte, sünnet düğünlerinde telli yatak çarşafı atın sırtına işli kısmı görünecek şekilde atılıp üstüne sünnet çocuğu oturtularak gezdirilmektedir. İç çamaşırı olarak göynek, mendil ve çeşitli boylardaki örtülerini günlük yaşamlarında kullanmaktadırlar.

1. Ayna Örtüsü:

Atkısı ipek çözüğü pamuk olan çizgili çözüğü adı verilen dokuma üzerine 39x173 cm boyutlarındaki dikdörtgen formda tasarlanmış olan ayna örtüsünün çevresinde yatay çiçek ve yapraklarda donatılmış "S" kıvrımlı dallar bezemiştir. Bitki motiflerinin sağdan sola doğru gelişmesine dikkat edilmiştir. Köşelerde çiçek ve yapraklarla oluşturulan "C" kıvrımlı motif diagonal bir biçimde yer almaktadır. Beyaz yassı tel, sarı metal iplik ile sarma ve balık sırtı teknikleri uygulanmıştır. (Bkz. R.1)

Resim: 1 Ayna Örtüsünün Genel Görünüşü

2. Ayna Örtüsü:

İkinci örneğimizde dikdörtgen formda tasarlanmış olan ayna örtüsünün dokumasında, dokumanın kısa kenarlarında 25 cm'lik kısmı ipek iplik, iç kısmı ise pamuk ipliği kullanılarak dokunmuştur. 53x125 cm boyutlarındaki ayna örtüsünün kısa kenarlarına büyük ve küçük yapraklarla zenginleştirilmiş "C" kıvrımlı dal yatay olarak kıvrımı sıra ile içe ve dışa döndürülerek düzgün sıralama ile yerleştirilmiştir. Sarı metal iplik, beyaz yassı tel ile balık sırtı ve sarma tekniği uygulanmıştır. Kısa kenarları ince kıvrılıp baskı yapılmıştır. (Bkz. R.2)

Resim: 2 Ayna Örtüsünden Detay

3. Peşkir:

Yörede **taraklı ebişim** denilen dokuma peşkirin kısa kenarlarına "C" kıvrımlı bir dal üzerine yerleştirilen enginar ve yapraklardan oluşan bitkisel bordür bağlantılı sıralama ile yatay yerleştirilmiştir. Sarı metal iplik ve beyaz yassı tel ile sarma tekniği uygulanmıştır. Kısa kenarlarına iplik çekilip kısa saçak bırakılmıştır. (Bkz. R.3)

Resim: 3 Peşkirden Detay

4. Peşkir:

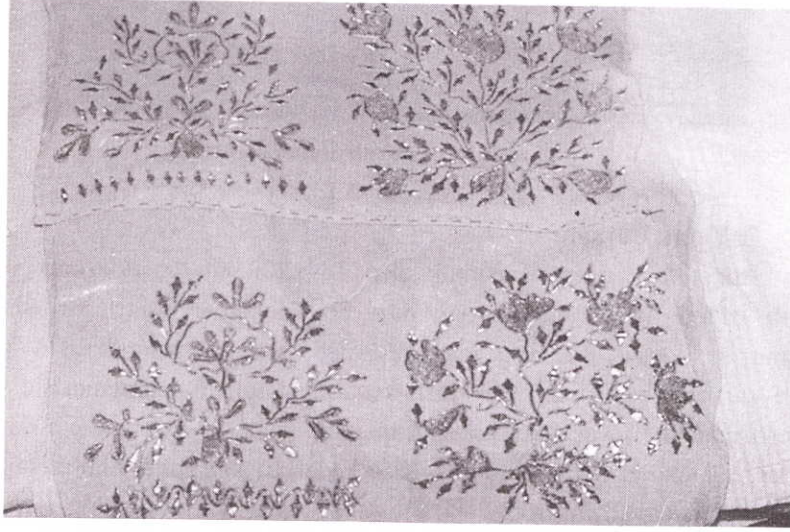
Çözüğü pamuk atkısı ipek olan **taraklı ebirşim** olarak adlandırılan yöresel dokuma peşkirin kısa kenarlarına "S" kıvrımlı dal üzerine yerleştirilen kır çiçeği, yapraklardan oluşan puanlarla zenginleştirilen bordür bağlantılı sıralama ile yatay yerleştirilmiştir. Yassı beyaz tel ve sarı metal iplik ile balık sırtı, sarma tekniği uygulanmıştır. Kısa kenarlara iplik çekilip kısa saçak bırakılmıştır. (Bkz. R.4)

Resim: 4 Peşkirden Detay

5. Uçkur:

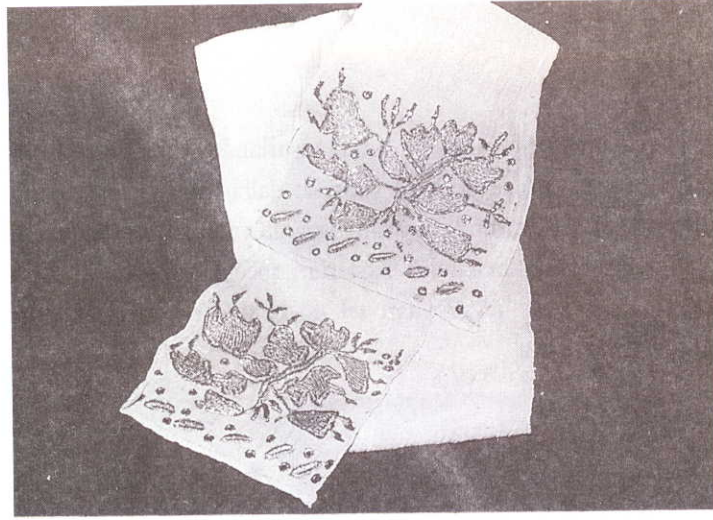
Gelin ve damat uçkurunun bir arada tasarlandığı dikdörtgen formdaki ipek dokumanın kısa kenarlarına çiçek ve yapraklı dallardan oluşan tasarımlar dikey oturtulmuştur. Damat uçkurunda tasarımı aşağıda yaprakların zenginleştirdiği "S" kıvrımlı bitkisel su sınırlamaktadır. Kenarları ince kıvrılıp teğelli bırakılmıştır. Sarı metal iplik, sarı ve beyaz yassı tel ile balık sırtı, pesent, sarma tekniği uygulanmıştır. (Bkz. R.5)

Resim: 5 Uçkurdan Detay

6. Uçkur:

Bitkisel bezemenin sıkça kullanıldığı Ödemiş Adagüme Köyü'nden bir uçkur örneğidir. Uç tarafı saf ipek diğer kısmı pamuk dokuma, 20x195 cm boyutlarındaki uçkurun iki kısa kenarına nar çiçeği ve yapraklarından oluşturulmuş bitkisel tasarım dikey oturtulmuştur. Burada birimlerin aşağıdan yukarıya yönlendirilmesine dikkat edilmiştir. Aşağıda küçük puanlarla zenginleştirilmiş basit yapraklardan oluşan bitkisel su sınırlamaktadır. Kenarları ince kıvrılıp bastırılmıştır. Sarı metal iplik, beyaz yassı tel ile balık sırtı, vere pesent, ciğer deldi ve sarma tekniği uygulanmıştır. (Bkz. R.6)

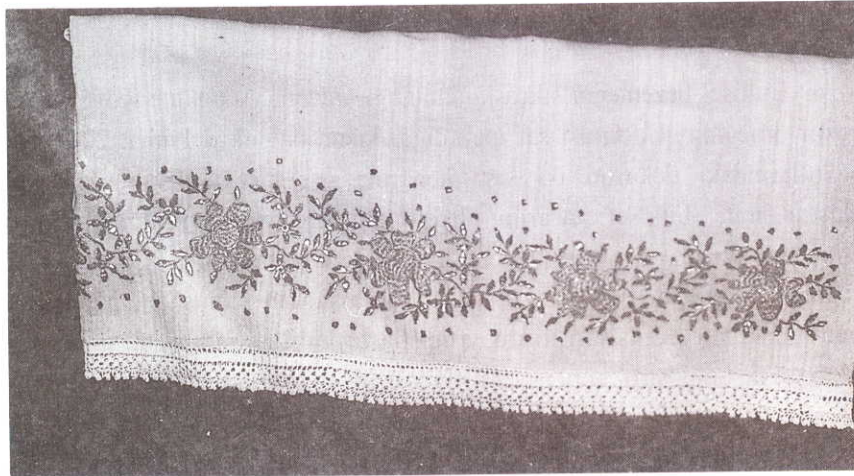

Resim: 6 Uçkurun Genel Görünüşü

7. Yatak Çarşafı:

Atkısı ipek çözüğü pamuk olan 164x209 cm boyutlarında yörede **çizgili çözüğü** olarak adlandırılan dört boy dokumanın birleştirilmesi ile oluşmuştur. Etrafı puanlarla zenginleştirilen çiçek ve yapraklardan oluşan motif çarşafın başucuna gelen kısa kenarına bağlantılı sıralama ile yatay yerleştirilmiştir. Beyaz yassı tel, sarı metal iplik ile tel sarma, ciğer deldi ve düz pesent tekniği ile bezenmiştir. Kısa kenarları kıvrılarak antika yapılmış ucu dantel ile temizlenmiştir.

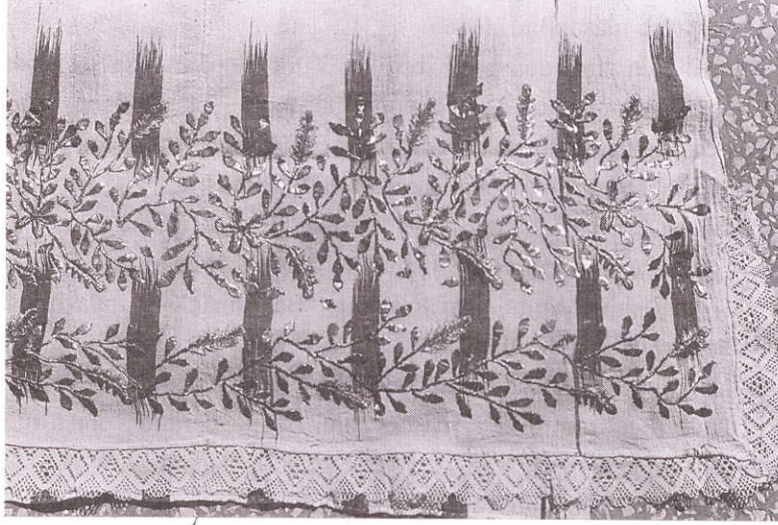
Bu çarşaf lar yer yatağında kullanılmak üzere yapılmış olup, yatak kaldırılırken çarşaf la beraber katlanıp bezemeli kenar görünecek şekilde sarkıtılarak sandık üzerine konmaktadır. (Bkz.R.7)

Resim: 7 Yatak Çarşafından Detay

8. Yatak arşafı:

Yörede **çizgili çözü** olarak adlandırılan 123x207 cm boyutlarında üç en pamuklu dokuma çarşafın kısa kenarına, yapraklarla zenginleştirilmiş bitkisel bordür bağlantılı sıralama ile yatay yerleştirilmiştir. "S" kıvrımlı bir dal üzerine yerleştirilen mine ve yapraklarla bezenmiş bordürü aşağıda "S" kıvrımlı dal üzerine yerleştirilen küçük, büyük yapraklardan oluşan kenar bordürü sınırlamaktadır. Sarı metal iplik ve beyaz yassı tel ile balık sırtı, sarma teknikleri uygulanmıştır. Çarşafın kısa kenarları ince kıvrılıp bastırılmış, ucuna ve bir miktarda uzun kenarına döndürülerek hazır keten dantel çırpma dikişi ile tutturulmuştur. (Bkz. R.8)

Resim: 8 Yatak Çarşafından Detay

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Ödemiş Halkının çeyize verdiği önemden dolayı özgün örneklerle bezenmiş el sanatı ürünlerinin önemli bir kısmı sandık ve bohçalarda saklanmaktadır. Adetleri gelenek ve görenekleri gereği ipek çarşaf, işlemeli ipek mendil genç kızların çeyizlerinde sayılarının çokluğu göze çarpmaktadır. Elli yaş ve üstündeki kişiler halen ipek göynek ve ipek mendili tercih etmektedirler.

Son senelerde ekonomik nedenlerle eldeki işlemlerin antikacılar tarafından halı ile değiştirmek üzere toplandığını yöre halkı ifade etmektedir.

İpek dokumaların işlenmesinde ipek iplik, metal iplik, yassı tel kullanarak canlı, parlak metal renkleri tercih etmişlerdir. Yassı telin çok kullanıldığı işlemlerde Sarma Tekniği, Hesap İşi, Türk İşi, Basit Nakış İğneleri en çok kullanılan tekniklerdir. Muşabak iğnesi halk arasında "mihnet" işi adı altında başlı başına bir işleme çeşidi oluşturmuştur. İşlemlerin dışında iğne oyası, ipek ipliklerle başlı başına kompozisyonlar oluşturmuş, yazma yemeni, namaz örtüleri, göynek, çarşaf, örtü kenarlarını zenginleştirmiştir.

Değişen sosyo ekonomik nedenlerle elde üretim düşmüş. İlçe içindeki ufak atölyelerde, Birgi Kasabasında kurulan dokuma fabrikasında değişik ipek kumaşlar seri olarak üretilmektedir. Özellikle el sanatları ile ilgili meslek okullarına kolayca ulaşabilmektedir.

Son yıllarda tüm dünya ile birlikte Türk Toplumunda da hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Teknolojik gelişme teknik alanlarda rahatlığı getirirken kişi alışkanlıklarını değiştirmiş, özgür ve estetik değerleri yok etmiş, geleneksel sanatlarımız olumsuz yönde etkilenmiştir.

Bu durumdan kurtulmanın yolu yöre halkına ait işleme tekniklerinin, geçmişteki uygulama şekilleri ile bugünün ihtiyaçlarına uygun çağdaş bir yaklaşımla yeni kuşaklara aktarılmasıdır. Bu amaçla yapılacak ciddi araştırmalar bir halk kültürü olan işleme sanatının geçmişine ışık tutacak geleceğe daha güvenli bakmayı sağlayacaktır. Bu nedenlerle yörede üretime dayalı işlemeciliğe ağırlık veren üretim merkezlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Yozlaşan ve yok olmaya başlayan bu değerlere ilgili Bakanlıkların sahip çıkarak ihtisas enstitüleri kurup yöredeki el sanatlarının bilimsel araştırma teknikleri ile inceletip motif, renk, desen özelliklerini bozmadan çizimlerinin yapılması, kataloglarının hazırlanarak, çağdaş bir anlayışla günümüz şartlarına uygun yorumlar getirilmelidir.

KAYNAK KİŞİLER

- Akife Hardal : 3 Eylül Mah. Ataç Sk. No:1/3 Ödemiş / İZMİR
Emine Alkan : Adagümü Köyü Ödemiş
Hatice Karakaya : Atatürk Mah. İsmail Efe Cad. No:32/1 Ödemiş / İZMİR
Kübra Duvarcı : Atatürk Mah. Ziraat Sk. No:15/4 Ödemiş / İZMİR
Vesile Oruç : 3 Eylül Mah. Mutlu Sk. No:15/4 Ödemiş / İZMİR
Zekiye Alkış : 3 Eylül Mah. Mevlâna Sk. No:7 Kat:3 Ödemiş / İZMİR

KAYNAKÇA

- Aytaç, Çetin, El Dokumacılığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982
Barışta, H. Örcün, Türk İşlemeciliğinden Motifler, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Basımevi, Ankara, 1977.
Barışta, H. Örcün, Türk İşlemeciliğinde Teknikler, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Basımevi, Ankara, 1978.
Barışta, H. Örcün, Cumhuriyet Dönemi Türk İşlemeleri Desen ve Terminolojisinden Örnekler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 55. Maddi Kültür Dizisi, 11, Ankara, 1984.
Barışta, H. Örcün, Türk İşlemelerinden Teknikler, Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayın No:2, Ankara, 1997.
Taylor, R., OHoman Embroidery, Ankara, 1993
Yavuz, Behiç Galip, Ödemiş'in Tarihi, Öğrenci Basım ve Yayınevi, İzmir, 1993.